

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ԱՄՔԻՈՆ

DOI: 10.59560/18291155-2024.1-89

ԼԻԱՆԱ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

*Հայաստանի եվրոպական
համալսարանի Գյումրու
մասնաճյուղի իրավագիտության
ամբիոնի դասախոս,
ՀԵՀ, իրավագիտության ամբիոն,
հայցորդ*

ԲԱՆԿԱՅԻՆ ԳԱՂՏՆԻՔԻ ՏԵՂԸ ԳԱՂՏՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ԵՎ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՌԵՎՏՐԱՅԻՆ ԵՎ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԳԱՂՏՆԻՔԻ ՀԵՏ

Ամփոփագիր

Գաղտնի տեղեկատվության համակարգը, որն ամրագրում է գաղտնի տեղեկատվության իրավական ռեժիմները, ներկայումս գտնվում է ձևավորման փուլում, և մի շարք կարևոր հարցեր բավարար չափով չեն կարգավորվել օրենսդրի կողմից:

Պրակտիկայում հաճախ հանդիպող գաղտնի տեղեկատվության իրավական ռեժիմներից մեկը *բանկային գաղտնիքի իրավական ռեժիմն է*: Բանկը հանդիսանում է տնտեսության բոլոր սուբյեկտների ֆինանսական գործունեության կենտրոնը. վերջինս կենտրոնացնում է տեղեկատվությունը նրանց կատարած բոլոր գործառնությունների վերաբերյալ: Այս տեղեկատվության չափազանց հեշտ հասանելիությունը բացասաբար կանդորադառնար շուկայական հարաբերությունների զարգացման վրա, ինչպես նաև կնվազեցներ հաճախորդների վստահությունը ինչպես ուղղակիորեն բանկի, այնպես էլ ընդհանուր առմամբ բանկային համակարգի նկատմամբ:

1 (113)2024

◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

Ներպետական իրավաբանական գիտության մեջ չկա միասնական տեսակետ, սահմանափակ մուտքով տեղեկատվության այլ տեսակների հետ բանկային գաղտնիքի հարաբերակցության վերաբերյալ: Չնայած օրենսդրության մեջ գաղտնիության տարբեր իրավական ռեժիմների համախմբմանը որոշակի տեղեկատվության հետ կապված, չկան կոնկրետ նորմեր, որոնք որոշում են նման իրավական ռեժիմների կառուցման ընդհանուր սկզբունքները: Եվ սա հանգեցրել է նրան, որ հնարավոր չէ համակարգված կերպով որոշել բանկային գաղտնիքի տեղը գաղտնիքների հիերարխիայում և բացահայտել դրա հարաբերակցությունը գաղտնի տեղեկատվության այլ տեսակների հետ:

Հոդվածում ուսումնասիրվում է բանկային գաղտնիքի տեղը գաղտնի տեղեկատվության համակարգում, վերջինիս փոխազդեցությունը գաղտնի տեղեկատվության այլ տեսակների հետ, մասնավորապես՝ առևտրային, հարկային գաղտնիքի հետ, քանի որ իրավական գաղտնիքների միասնական դասակարգման հայեցակարգի բացակայությունը թույլ չի տալիս պատշաճ կերպով դասակարգել տեղեկատվական հարաբերությունները, որոնց առարկան տարբեր տեսակի գաղտնի տեղեկատվությունն է:

Հիմնաբառեր. գաղտնիք, բանկային գաղտնիք, տեղեկատվության մատչելիության սահմանափակում, գաղտնի տեղեկատվություն, առևտրային գաղտնիք, հարկային գաղտնիք, տեղեկատվության իրավական ռեժիմ:

Բանկային գաղտնիքը, որպես ցանկացած այլ տեսակի գաղտնի տեղեկատվության պատկանելիության վերաբերյալ կարծիքների միասնություն չկա: Բանկային գաղտնիքը երբեմն համարվում է առևտրային գաղտնիքի ենթատեսակ կամ դիտարկվում տեղեկատվության ավելի լայն տեսակի՝ մասնագիտական գաղտնիքի համատեքստում:

Գաղտնի տեղեկատվության իրավական կարգավորման մասնավածությունը, ինչպես նաև բանկային գաղտնիքի՝ որպես գաղտնի տեղեկատվության տեսակի, գաղտնի տեղեկատվության այլ տեսակների հետ հարաբերակցության ներպետական ուսումնասիրության բացակայությունն ընդգծում է թեմայի արդիականությունը: Հոդվածի շրջանակներում առաջին անգամ փորձ է արվում դիտարկել բանկային գաղտնիքի ինստիտուտը գաղտնի տեղեկատվության համակարգի համատեքստում, մասնավորապես՝ հարկային և առևտրային գաղտնիքների հետ փոխազդեցություններում, և իրավական դիրքորոշում ներկայացնել քննարկվող ոլորտում առկա հակասական և իրարամերժ տեսակետների

վերաբերյալ՝ կապված բանկային գաղտնիքի ինքնուրույն և անկախ գաղտնի տեղեկատվության տեսակ լինելու, թե՛ տեղեկատվության մատչելիությամբ սահմանափակված այլ տեսակների ենթատեսակ լինելու վերաբերյալ:

Հոդվածի նպատակն է վերլուծել բանկային գաղտնիքի առանձնահատկությունները տեղեկատվության մատչելիության սահմանափակմամբ ապահովված գաղտնի տեղեկությունների այլ տեսակների, մասնավորապես՝ առևտրային և հարկային գաղտնիքների համատեքստում: Նշված նպատակին հասնելու համար հոդվածի առջև դրված են հետևյալ խնդիրները. ուսումնասիրել «գաղտնիք» հայեցակարգի կառուցվածքային տարրերի իրավական առանձնահատկությունները, բացահայտել բանկային գաղտնիքի իրավական բովանդակությունը և բանկային գաղտնիքի ինստիտուտի տեղի ու առանձնահատկությունների ուսումնասիրության հիմքում դնելով վերջինիս և գաղտնի տեղեկատվության այլ տեսակների, մասնավորապես՝ առևտրային և հարկային գաղտնիքի հարաբերակցության հիմնախնդիրը՝ վերլուծել վերջիններիս իրավական էությունը և առաջարկել իրավական սահմանումներ, որոնք ըստ էության կապահովեն քննարկվող գաղտնի տեղեկատվության տեսակների միջև հարաբերման հնարավոր հիմնախնդիրների լուծումներ:

Նախ՝ խոսելով բանկային գաղտնիքի իրավաբանական բովանդակության մասին՝ կարող ենք ասել, որ գաղտնի տեղեկատվության ընդհանուր ինստիտուտը միավորում է բովանդակության և բնույթի բավականին տարասեռ տեղեկատվություն: Եվ վերջինիս իրավական բովանդակության և կառուցվածքային տարրերի բնորոշման վերաբերյալ առկա են իրարամերժ տեսակետներ: Մասնագիտական գրականության մեջ կարծիք է արտահայտված, որ գաղտնիք համարվող տեղեկատվության շրջանակն այնքան լայն է, որ վերջինիս հնարավոր չէ տալ բառացիորեն մեկնաբանվող մեկ սահմանում: Անգամ իրավաբանական գաղտնիքի տարբեր ասպեկտներին վերաբերող վերջին աշխատություններում նշվում է, որ գաղտնիության խնդիրը՝ որպես անբաժանելի իրավական երևույթ, գործնականում չի ուսումնասիրվել¹:

Այսպես՝ Ա.Ա. Ֆատյանովը գաղտնիքը սահմանում է որպես օբյեկտիվ իրականության ոլորտ, որը թաքնված է մեր ընկալումից կամ ըմբռնումից: Ավելին, նա կարծում է, որ անձնական գաղտնիքները զբաղեցնում են

¹ Авдеева М.В., Пиджаков А.Ю. "Тайна" как правовое понятие // Ленинградский юридический журнал. 2012. №4. - С. 139.

ամենաբարձր առաջնահերթությունը և հաճախ որոշիչ ազդեցություն են թողնում բոլոր տեսակի գաղտնիքների վրա՝ ընտանեկան, կորպորատիվ, առևտրային և նույնիսկ պետական: Բացի այդ, նա նշում է, որ բոլոր գաղտնիքներն ունեն ընդհանուր հատկանիշ՝ վնասը, որը կարող է առաջանալ նման տեղեկատվության տարածումից: Վնասը կարող է արտահայտվել արժեքային առումով, կարող է լինել նաև քաղաքական կամ բարոյական¹:

Միևնույն ժամանակ պետք է նկատի ունենալ, որ «գաղտնիք» հասկացության իրավական հայեցակարգն այնքան էլ չի համընկնում գաղտնի տեղեկատվության հայեցակարգի հետ, քանի որ գաղտնիքը նշանակում է նաև տեղեկատվության իրավական ռեժիմ:

Կարծում ենք՝ «գաղտնիք» եզրույթի իրավական նշանակությունն առավել համալիր բնորոշմամբ ներկայացրել է Դ.Ա. Լովցովը, որը գաղտնիքը բնորոշում է որպես արտոնյալ տեղեկատվության հատուկ իրավական ռեժիմ (սահմանափակ մուտքի տեղեկատվություն, տարածում և այլն) որպես փոխադարձ արգելքների, թույլտվությունների, պարտավորությունների, իրավասությունների, խթանների (արտոնությունների) և պատժամիջոցների համադրություն բնութագրող իրավական միջոցների համալիր, այսինքն՝ արտոնյալ տեղեկատվության թաքցնելու և (կամ) իրավական պաշտպանության իրավական ռեժիմ²:

Այսպիսով, գաղտնիքը՝ որպես իրավական երևույթ, տեղեկատվության հասանելիության, չարտոնված ստացման, ինչպես նաև դրանց բացահայտման կամ այլ օգտագործման օրինական արգելք է, որը կարող է հանգեցնել վնասի:

«Գաղտնիք» հասկացության կառուցվածքային տարր է կազմում վերջինիս առարկան (բովանդակությունը). դա այն տեղեկատվությունն է, որին մուտքն արգելված կամ բացառված է այս կամ այն անձի կողմից: Միևնույն ժամանակ, գաղտնիքի թեման կարող է ներառել ոչ միայն դրա անմիջական բովանդակությունը, այլև նման գաղտնիքի առկայության կամ բացակայության մասին տեղեկությունը:

Գաղտնիության իրավունքի սուբյեկտներն են ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձինք, պետությունը, ինչպես նաև այլ անձինք: Նրանք կարող են ոչ միայն ունենալ իրենց անձնական գաղտնիքները, այլև մուտք գործել այլ սուբյեկտների գաղտնիքներ, պայմանագրի կամ օրենքի ուժով

¹ **Фатьянов А.А.** Тайна и право (основные системы ограничения права на доступ к информации в российском праве): Монография. - М.: МИФИ, 1999. - С. 5.

² **Ловцов Д.А.** Системология информационных правоотношений. - М.: Рос. акад. правосудия, 2008. - С. 57.

ձեռք բերել որոշակի իրավասություններ կամ պարտականություններ ուրիշի գաղտնի տեղեկատվությունն օգտագործելու համար: Այս առումով պետք է տարբերակել գաղտնիության հիմնական և ածանցյալ սուբյեկտները: Եթե կա միայն հիմնական սուբյեկտ, ապա դրա վերաբերյալ իրավահարաբերություն կարող է առաջանալ միայն այն դեպքում, եթե գաղտնի տեղեկատվությունը հասանելի է դառնում այլ սուբյեկտների կամ առկա է գաղտնիության ռեժիմի խախտման կամ փոփոխության կամ ածանցյալ սուբյեկտների առաջացման հավանականություն:

Գաղտնիքի հետ կապված իրավահարաբերության *օբյեկտը* շահերն են, որոնք կարող են վնասվել գաղտնի տեղեկատվության չարտոնված հրապարակման կամ օգտագործման հետևանքով: Դրանք կարող են լինել ինչպես հիմնական, այնպես էլ ածանցյալ սուբյեկտների շահերը¹:

Տեղեկատվության մատչելիության սահմանափակումը ժողովրդավարական հասարակության կարևոր տարր է, որը կոչված է պաշտպանելու ինչպես քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքները տեղեկատվության հասանելիության, այնպես էլ տարբեր սուբյեկտների սահմանադրական իրավունքները՝ այդ հասանելիությունը սահմանափակելու համար: Նշված սահմանափակումները պետք է լինեն օրինական և համաչափ՝ ապահովելով սուբյեկտների շահերի հավասարակշռությունը տեղեկատվության հասանելիության և հասանելիության սահմանափակման դեպքերում²:

Օրինակ՝ Վ. Տալոնպոյկայի և Վ. Շաբալինի առաջարկած բոլոր գոյություն ունեցող գաղտնիքների երեք խմբերի պայմանական բաժանման համաձայն՝ բանկային գաղտնիքը, ընտանեկան, փաստաբանական, նոտարական և որդեգրման գաղտնիքների հետ միասին դասակարգվում են որպես *մասնավոր գաղտնիք*³:

Վ.Վ. Կոնյուկովն առաջարկում է առանձնացնել գաղտնիքների տեսակները կախված այն սուբյեկտներից, որոնց պատկանում է գաղտնի տեղեկատվությունը՝ *պետություն, անհատ, կազմակերպություն*: Ըստ հեղինակի՝ բանկային գաղտնիքը, ծառայողական գաղտնիքը և

¹ **Авдеева М.В., Пиджаков А.Ю.** "Тайна" как правовое понятие // Ленинградский юридический журнал. 2012. №4. - С. 141.

² **Волчинская Е.К.** Коммерческая тайна в системе конфиденциальной информации // Информационное право. 2005. № 3. - С. 17.

³ **Таланпойка В., Шабалин В.** Право на тайну // Гражданская защита. 1999. № 4. - С. 33.

առևտրային գաղտնիքը կազմում են իրավաբանական անձանց գաղտնի տեղեկատվության բլոկ¹:

Որոշ գիտնականներ առաջարկում են գաղտնի տեղեկատվությունը դասակարգել ըստ իր բնույթի և նպատակի հինգ հիմնական տեսակների՝ առևտրային գաղտնիք, ծառայողական գաղտնիք, մասնագիտական գաղտնիք, բանկային գաղտնիք և անձնական տվյալներ²:

Բանկային գաղտնիքի ինստիտուտն ունի բարդ իրավական բնույթ և կապված է սահմանադրական, վարչական, քաղաքացիական և քրեական իրավունքի հետ:

«Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ *բանկային գաղտնիք են համարվում* ա) բանկի հաճախորդին սպասարկելու կապակցությամբ տվյալ բանկին հայտնի դարձած հաճախորդի հաշիվների վերաբերյալ տեղեկությունները, բ) հաճախորդի հանձնարարությամբ կամ հոգուտ հաճախորդի կատարված գործառնությունների վերաբերյալ տեղեկությունները, գ) ինչպես նաև նրա առևտրային գաղտնիքը, դ) գործունեության ցանկացած ծրագրի կամ մշակման, գյուտի, արդյունաբերական նմուշի մասին տեղեկությունների և ե) ցանկացած այլ տեղեկություններ, որը հաճախորդը մտադիր է եղել գաղտնի պահել, և բանկը տեղյակ է կամ կարող էր տեղյակ լինել այդ մտադրության վերաբերյալ³:

Բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկատվության բաղադրատարրերն են՝

1) տեղեկատվություն վարկային կազմակերպություններում պահվող հաշիվների և ավանդների մասին, որոնց սեփականատերերը հանդիսանում են նրանց հաճախորդները (թղթակիցները)։

2) հաճախորդի (թղթակցի) հաշիվների և ավանդների հետ կապված գործարքների մասին տեղեկատվություն։

3) տեղեկատվություն վարկային հաստատության հաճախորդի (թղթակցի) մասին⁴:

Ինչպես բխում է ներպետական օրենսդրական կարգավորման մեկնաբանությունից, վերջինս սահմանում է բանկային գաղտնիք պարունակող տեղեկատվության շրջանակը, իսկ բանկային գաղտնիքի

¹ Крылов В. Информационные преступления - новый криминалистический объект // Российская юстиция. 1997. № 4. - С. 25.

² Лопатин В.П. Информационная безопасность России. Человек. Общество. Государство. - СПб., 2000. - С. 12.

³ «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 07.10.1996 թ.:

⁴ Петрович И.К., Макеева И.А. Банковская тайна: коллизийные вопросы правового регулирования // Ленинградский юридический журнал. 2013. №1. - С. 11.

համապարփակ ներպետական իրավական սահմանումը բացակայում է: Այս նպատակով առաջարկում ենք «բանկային գաղտնիք» եզրույթի հետևյալ սահմանումը. «*Բանկային գաղտնիքը տեղեկատվության գաղտնիությունն ապահովող իրավական ինստիտուտ է, օրենսդրությամբ պաշտպանված գաղտնի (սահմանափակ մուտքի) տեղեկատվություն բանկի հաճախորդի կամ այլ անձի մասին, որը հայտնի է դարձել օրենքով նշված լիազորված անձանց (վարկային կազմակերպություն, այլ մարմիններ և (կամ) պաշտոնատար անձինք)*՝ իրենց պարտականությունների կատարման և բանկային օրենսդրությամբ սահմանված իրավունքների իրականացման ընթացքում»:

Գաղտնի տեղեկատվության համակարգում բանկային գաղտնիքի ինստիտուտի տեղի ու առանձնահատկությունների ուսումնասիրության հիմքում կարող ենք դնել վերջինիս և գաղտնի տեղեկատվության այլ տեսակների, մասնավորապես առևտրային և հարկային գաղտնիքի հարաբերակցության վերլուծությունը:

Բանկային և առևտրային գաղտնիքի հարաբերակցությունը:

Ակնհայտ է, որ տնտեսական գործունեության հաջողությունն անքակտելիորեն կապված է առևտրային և բանկային գաղտնիքների ինստիտուտի հետ:

«Քաղաքացիական օրենսգրքի 141-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Տեղեկատվությունը ծառայողական, առևտրային կամ բանկային գաղտնիք է, եթե այն երրորդ անձանց անհայտ լինելու ուժով ունի իրական կամ հնարավոր առևտրային արժեք, չկա օրինական հիմքերով այն ազատորեն ստանալու հնարավորություն և տեղեկատվություն ունեցողը միջոցներ է ձեռնարկում դրա գաղտնիության պահպանման համար»¹:

«Առևտրային գաղտնիք» հասկացության զարգացմանը զուգընթաց առաջանում են նաև բանկային գաղտնիքի հետ դրա հարաբերակցության խնդիրները: Ակնհայտ է, որ բանկերի՝ որպես առևտրային կազմակերպությունների, կոմերցիոն արժեքավոր տեղեկատվությունը չպետք է խառնվի բանկային գաղտնիքի հետ: Կան և՛ գործնականորեն նման տեսակետներ, և՛ տրամագծորեն հակառակ: Իրավաբանական գրականության մեջ համաձայնություն չկա այն մասին, թե արդյոք բանկային գաղտնիքը առևտրային տեղեկատվության հատուկ տեսակ է, թե դրանք համեմատաբար անկախ իրավական ինստիտուտներ են:

¹ «Քաղաքացիական օրենսգրք, ընդունվել է 05.05.1998 թ.:

Քննարկենք դրանցից մի քանիսը, օրինակ՝ Լ.Ի. Ջանտեմիրովը բանկային գաղտնիքը դիտարկում է որպես անկախ իրավական ինստիտուտ¹:

Ի հակադրություն այս տեսակետի, ըստ Մ. Գվիրցմանի՝ բանկային գաղտնիքը առևտրային գաղտնիքի հատուկ տեսակ է և ձևավորվում է, նախ բանկի՝ որպես անկախ տնտեսական հարաբերությունների սուբյեկտի գաղտնիքից, և երկրորդ՝ հաճախորդների առևտրային գաղտնիքների ամբողջությունից²:

Ա. Լուկաշովը ևս կարծում է, որ հաշվի առնելով բանկի, որպես առևտրային կազմակերպության կարգավիճակը, կարելի է բանկային գաղտնիքը ճանաչել առևտրային գաղտնիքի տեսակ, որն ունի առանձնահատկություններ, որոնք պայմանավորված են այն սուբյեկտով, որին այն պատկանում է³:

Միևնույն ժամանակ, մի շարք հեղինակներ դասակարգում են բանկային գաղտնիքի և առևտրային գաղտնիքի հարաբերակցության առանձնահատկությունները: Վ. Խիլյուտան առանձնացրեց հետևյալ տարբերությունները.

➤ *Առևտրային գաղտնիք է համարվում ցանկացած տեղեկություն, բացառությամբ այն տեղեկությունների, որոնք արգելվում է վերագրել առևտրային գաղտնիքներին, որոնք սահմանված են որպես այդպիսին հենց սուբյեկտի կողմից, մինչդեռ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների շրջանակը սահմանված է օրենքով և նույնն է ցանկացած բանկերի, նրանց հաճախորդների և թղթակիցների համար:*

➤ *Առևտրային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ծավալը տարբեր է (տեղեկատվության սեփականատերն ինքն է որոշում այդ տեղեկությունների ցանկը) և ենթադրում է հատուկ ձևակերպում տեղական ակտերի մակարդակով, մինչդեռ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների շրջանակն ամրագրված է օրենքով, և այդ տեղեկությունների հրապարակման համար սահմանվում է բանկի պատասխանատվությունը՝ անկախ դրա պահպանման պարտավորության իրավական ձևակերպումից:*

➤ Առևտրային գաղտնիքի համար կարևոր է դրա էության պաշտպանությունը, բանկային գաղտնիքի համար՝ ոչ միայն դրա

¹ **Джантемиров Л.И.** Охрана сведений, составляющих коммерческую, налоговую или банковскую тайну: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дисс. ... канд. юр. наук. - Ростов-на-Дону, 2004. - С. 20.

² **Гвирцман М.В.** Правовое регулирование банковской тайны / М.В. Гвирцман // Деньги и кредит. - 2004. - № 6. - С. 57.

³ **Жуков В.В.** Научно-практический комментарий к Банковскому кодексу Республики Беларусь. В 2-х кн., кн. 1 [и др.]. - Мн.: Дикта, 2002. - С. 515.

առկայության փաստի, այլև՝ բանկի և հաճախորդի հարաբերությունների փաստի պաշտպանություն¹:

Իսկ Ա. Սելիվանովսկին մեջբերում է բանկային գաղտնիքի և առևտրային գաղտնիքի հետևյալ տարբերությունները՝

▪ *Բանկային գաղտնիքը ծագում է օրենքի ուժով՝* անկախ դրա պաշտպանության վերաբերյալ հարաբերությունների սուբյեկտների կամքից: Ի հակադրություն, տեղեկատվությունը ձեռք է բերում առևտրային գաղտնիքի կարգավիճակ այն բանից հետո, երբ այն միակողմանի հայտարարվում է որպես առևտրային գաղտնիք:

▪ *Բանկային գաղտնիքի պահպանման պարտականությունը հարաբերական է.* մեկ իրավասու անձի (հաճախորդին) հակադրվում է մեկ պարտականություն (բանկ): Առևտրային գաղտնիքի պահպանության հարաբերությունները բացարձակ են. մեկ իրավասու անձի (տեղեկատվություն տնօրինողին) հակադրվում է անձանց անորոշ շրջանակ, որոնք պարտավոր են զերծ մնալ այդ տեղեկատվության նկատմամբ ոտնձգությունից:

▪ *Առևտրային գաղտնիքը կարող է լինել գործարքների առարկա* (օրինակ, այդպիսի տեղեկատվությունը կարող է փոխանցվել այլ անձի՝ դրա դիմաց գումար ստանալով), իսկ բանկային գաղտնիքը չի կարող փոխանցվել դրա պահպանությունն իրականացնող անձի կողմից երրորդ անձանց հետ գործարքներով²:

Այսպիսով, դիտարկված մոտեցումների հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ բանկային և առևտրային գաղտնիքների հասկացությունների տարբերակումը միանգամայն տրամաբանական է, քանի որ դրանցից յուրաքանչյուրը պաշտպանում է տարբեր քանակությամբ տեղեկատվություն: Առևտրային գաղտնիքի ռեժիմը պահպանում է տնտեսվարող սուբյեկտների տնտեսական անվտանգության վերաբերյալ տեղեկատվությունը, մինչդեռ բանկային գաղտնիքը պաշտպանում է ոչ թե բանկի, որպես առևտրային կազմակերպության շահերը, այլ հաճախորդների շահերը, ներառյալ ֆիզիկական անձինք, ովքեր չեն իրականացնում ձեռնարկատիրական գործունեություն: Հետևաբար, միանշանակ կարելի է պնդել, որ բանկային գաղտնիքը անկախ իրավական ինստիտուտ է:

Բանկային և առևտրային գաղտնիքի իրավական բնույթի ընկալման և վերջիններիս հարաբերակցության շրջանակների ներպետական

¹ **Хилота В.** Банковская тайна: проблемы правового регулирования / Банкаўскі веснік. - 2003. - № 7, 14.

² **Селивановский А.С.** Банковская тайна: состояние и проблемы / А.С. Селивановский // Бухгалтерия и банки. - 2006. - № 8. - С. 32.

հիմնախնդրի կարգավորման նպատակով, կարծում ենք անհրաժեշտ է հիմք ընդունելով առևտրային գաղտնիքի ինստիտուտի հիմնական առանձնահատկությունները՝ որոնք հիմք են հանդիսանում բանկային գաղտնիքից վերջինս տարբերակելու համար, սահմանել առևտրային գաղտնիք հասկացության ներպետական հետևյալ օրենսդրական ձևակերպումը. առևտրային գաղտնիքը *ցանկացած բնույթի տեղեկություններ են (արտադրական, տեխնիկական, տնտեսական, կազմակերպչական և այլ), ինչպես նաև մասնագիտական գործունեության իրականացման եղանակների մասին տեղեկությունները, որոնք ունեն իրական կամ պոտենցիալ առևտրային արժեք՝ երրորդ անձանց անհայտ լինելու պատճառով, որոնց նկատմամբ երրորդ անձինք օրինական հիմունքներով ազատ մուտք չունեն և որոնց նկատմամբ այդպիսի տեղեկությունների իրավատերը սահմանել է առևտրային գաղտնիքի ռեժիմ»:*

Կարծում ենք՝ առևտրային գաղտնիքի օրենսդրական սահմանման մեջ «ցանկացած բնույթի տեղեկություն» եզրույթի և «առևտրային գաղտնիքի ռեժիմի» սահմանումը, որպես տեղեկությունների իրավատիրոջ բացառիկ լիազորություն, նպաստում է վերջինիս և բանկային գաղտնիքի միջև իրավական սահմանազատման հիմնախնդիրների լուծմանը:

Բանկային գաղտնիքի և հարկային գաղտնիքի հարաբերակցությունը: ՀՀ հարկային օրենսգրքի 4-ր հոդվածի 63-րդ կետը սահմանում է *հարկային գաղտնիքը* որպես հարկ վճարողի, հարկ վճարողի գործունեության վերաբերյալ հարկային մարմնի կամ հարկային ծառայողի ստացած ցանկացած տեղեկություն, բացառությամբ՝ հարկ վճարողի կողմից կամ նրա համաձայնությամբ հրապարակված տեղեկությունների, հարկ վճարողի հաշվառման համարի վերաբերյալ տեղեկության, հարկ վճարողի կանոնադրության մեջ ներառվող տեղեկությունների, հարկային հարաբերությունները կարգավորող իրավական ակտերի պահանջների խախտման և կիրառված պատասխանատվության միջոցների վերաբերյալ տեղեկությունների, հարկ վճարողի կամ հարկ վճարողի գործունեության վերաբերյալ միջազգային կամ միջգերատեսչական պայմանագրերի (համաձայնագրերի) հիման վրա այլ պետությունների հարկային կամ մաքսային մարմիններին ներկայացվող տեղեկությունների¹:

Շատ գիտնականներ իրենց աշխատություններում նշում են, որ հարկային մարմնին տրամադրված տեղեկատվության պահպանման, մշակման և երրորդ անձանց փոխանցման հետ կապված հարաբե-

¹ ՀՀ հարկային օրենսգրքի, ընդունվել է 04.10.2016 թ:

րություններն ավանդաբար համարվում են հարկային գաղտնիքի ինստիտուտի իրավական կարգավորման սահմաններում¹: Հանրային հարաբերությունները, որոնք առաջանում են մեկ լիազոր մարմնից մյուսին տեղեկատվություն փոխանցելիս, պահանջում են հիմնավորել վերջինիս ինստիտուցիոնալ պատկանելությունը: Օրինակ, վարկային կազմակերպությունների կողմից հաճախորդների մասին տեղեկությունները հարկային մարմինների օգտին տրամադրելու հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են ինչպես բանկային գաղտնիքի, այնպես էլ հարկային մարմինների կողմից: «Բանկային գաղտնիքի» մասին ՀՀ օրենքի համաձայն, բանկն իր հաճախորդների վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները տրամադրում է Հայաստանի Հանրապետության հարկային մարմիններին օրենքով սահմանված կարգով և դեպքերում²: Այսպիսով՝ օրինակ, բանկերի կողմից հարկային մարմնին տրամադրվող տեղեկատվությունը հնարավորություն է տալիս բացահայտել հարկերից խուսափող անձանց կողմից փաստացիից շատ ավելի քիչ եկամուտներ հայտարարագրելու դեպքերը:

Օրենսդրական այս կարգավորումն ընդգծում է բանկային և հարկային գաղտնիքի հարաբերակցության էության առաջին հատկանիշը, որն արտահայտվում է նրանում, որ հարկային գաղտնիքի օբյեկտը կախված է բանկային գործունեության օբյեկտից. քանի դեռ բանկերը համապատասխան տեղեկատվություն չեն տրամադրել հարկային մարմնին, այդ տեղեկատվությունը բանկային գաղտնիք կլինի: Այսպիսով, տեղի է ունենում գաղտնիքների ռեժիմի փոփոխություն, այսինքն՝ բանկայինից դեպի հարկային, մինչդեռ *տեղեկատվության բովանդակությունը չի փոխվում, փոխվում են միայն այդ տեղեկատվությունից օգտվող սուբյեկտները*³:

Ինչպես իրավացիորեն նշում է Մ. Սահակյանը, երբ հարկային և բանկային գաղտնիքների ռեժիմները փոխազդում են, տեղի է ունենում հարաբերակցություն անհավասար սուբյեկտների միջև, որոնք տվյալ իրավահարաբերություններում տարբերվում են իրենց իրավասուբյեկտությամբ⁴: Քանի որ բանկային գաղտնիքի ռեժիմը տարածվում է վարկային կազմակերպությունների (բանկերի) վրա, որոնք այդ իրավահարա-

¹ Мясников А.О. Как защитить налоговую тайну / А.О. Мясников // Налоговые споры. - 2006. - №9. - С. 34.

² «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 07.10.1996 թ.:

³ Архиреева А.С, Белоусов Ю.А. Соотношение гражданского и налогового права // Эпомен. 2018. №21. - С. 10.

⁴ Саакян М.А., Архиреева А.С. Налоговая тайна и особенности ее реализации // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2019. №2. - С. 117.

բերություններում հանդիսանում են պարտավոր սուբյեկտ, իսկ հարկային գաղտնիքի ռեժիմը տարածվում է նաև հարկային մարմնի վրա, մասնավորապես՝ օրենքի անունից հանդես եկող քաղաքացիական ծառայողների վրա, և վերջիններս ունեն օրենքով սահմանված լիազորություններ: Այսինքն՝ կարելի է ընդգծել, որ այս իրավահարաբերություններում գաղտնիքների վերոնշյալ ռեժիմները տարածվում են *բոլորովին տարբեր* սուբյեկտների վրա¹:

Կարծում ենք՝ հարկային և բանկային գաղտնիքների հարաբերակցության ներպետական հիմնախնդիրները կարող են առաջանալ նաև հարկային գաղտնիքի ներպետական օրենսդրական սահմանման տարամեկնությունից: Վերլուծության արդյունքում կարող ենք ուշադրություն դարձնել այն փաստին, որ, ըստ էության, քննարկվող սահմանումը չի թվարկում *կոնկրետ տեղեկատվություն*, որը հարկային գաղտնիք կլինի, այլ ավելի շուտ բացառում է տեղեկությունների շրջանակ: «Ստացած ցանկացած տեղեկատվություն» եզրույթը չափազանց անորոշ է և չունի կոնկրետ, սպառիչ իրավական շրջանակներ:

Այլ կերպ ասած՝ հարկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ցանկը կառուցված է «ցանկացած տեղեկություն, բացառությամբ» սկզբունքի վրա, որը շատ գիտնականներ ևս համարվում են անհաջող, քանի որ, ըստ էության, դա բացառությունների ցանկ է: Սա հարկային գաղտնիքի սահմանման հիմնական թերությունն է և պրակտիկայում կարող է առաջացնել վերջինիս և հարակից իրավական գաղտնիքների, այս թվում՝ բանկային գաղտնիքի հետ հարաբերակցության և տարանջատման հիմնախնդիրներ:

Այս նպատակով առաջարկվում է սահմանել հարկային գաղտնիքը որպես *հարկային օրենսդրությամբ սահմանված և պաշտպանված, սահմանափակ հասանելիությամբ տեղեկություն հարկ վճարողի կամ այլ անձի մասին, որը հայտնի է դարձել հարկային մարմնի կամ ծառայողի իրավունքների և պարտականությունների կատարման արդյունքում*:

Այսպիսով՝ բանկային գաղտնիքը այլ տեսակի գաղտնիքների հետ փոխկապակցելու անհնարինությունը թույլ է տալիս բանկային գաղտնիքը դիտարկել որպես **գաղտնի տեղեկատվության անկախ տեսակ**:

Այսպես՝ օրինակ, ինչպես առևտրային, այնպես էլ բանկային գաղտնիքներին բնորոշ են իրենց առանձնահատկությունները, որոնք թույլ

¹ Крутова Я.А., Очаковский В.А., Короткина Т.Е. Налоговая тайна и ее обеспечение // Вестник Краснодарского университета МВД России. 2018. №3 (41). - С. 122.

են տալիս տարանջատել այս երկու ինստիտուտները և չդիտարկել դրանք որպես ընդհանուրի և մասնավորի հարաբերակցություն: Առևտրային գաղտնիքների և բանկային գաղտնիքների միջև հիմնական տարբերությունն այն է, որ առևտրային գաղտնիքի իրավունքն առաջացնում է հարաբերական բնույթի իրավահարաբերություններ, մինչդեռ բանկային գաղտնիքների առաջացման փաստով առաջացած իրավահարաբերությունները միշտ բացարձակ են: Առևտրային գաղտնիքի պաշտպանությունը բացառապես դրա սեփականատիրոջ մտահոգությունն է, ինչը թույլ է տալիս նրան մեծացնել եկամուտները, խուսափել չարդարացված ծախսերից, պահպանել դիրքը շուկայում և այլն: Բանկային գաղտնիքը պահպանվում է բանկի կողմից, և այդ գործողությունները կատարում է այդ սուբյեկտը՝ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ նրա այս պարտականությունը նախատեսված է օրենքով¹: Կարելի է ասել, որ բանկային գաղտնիքն անկախ ինստիտուտ է և չպետք է դիտարկվի որպես առևտրային գաղտնիքի տեսակ:

Իսկ բանկային և հարկային գաղտնիք հարաբերակցության համատեքստում տարբերությունը կայանում է գաղտնի տեղեկատվության շրջանակի որոշման մեջ: Այսպիսով, եթե հարկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ցանկը կառուցված է *«ցանկացած տեղեկություն, բացառությամբ»* սկզբունքի վրա, որը շատ գիտնականներ և համարվում են անհաջող, քանի որ, ըստ էության, դա բացառությունների ցանկ է, ապա ի հակադրություն դրա՝ օրենքով սահմանվում է *բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների սպառիչ ցանկը*:

Եվ հաշվի առնելով այն, որ գաղտնի տեղեկատվության համակարգում ընդգրկված տեղեկությունների հարաբերակցության հարցը սահմանված չէ և հաճախ առաջացնում է տարակարծություններ, առաջարկեցինք բանկային, առևտրային և հարկային գաղտնիքների իրավական սահմանումներ, որոնք, կարծում ենք, կապահովեն դրանցից յուրաքանչյուրի՝ որպես գաղտնի տեղեկատվության անկախ տեսակի իրավական նշանակությունը: Միևնույն ժամանակ առաջարկում ենք տարբեր տեսակի գաղտնիքների միջև հարաբերությունների հարցը լուծելու համար մշակել «Գաղտնի տեղեկատվության մասին» օրենք, որը կպարունակի գաղտնի տեղեկատվության հայեցակարգը, տեղեկատվությունը որպես գաղտնի տեղեկատվություն դասակարգելու չափանիշները, կորոշի գաղտնիության հայեցակարգը և կսահմանի պաշտպանության հիմնական սկզբունքները

¹ Скобликов П. Коммерческая и банковская тайна: проблемы правового регулирования // Рос. юстиция. 1997. № 11. - С. 17.

բոլոր տեսակի գաղտնիքների համար: Նմանատիպ նորմատիվ ակտի ընդունումը կբացառի գաղտնի տեղեկատվության իրավական կարգավորման մասնատվածությունը և, ըստ էության, կնպաստի նաև բանկային գաղտնիքի՝ որպես ֆինանսաիրավական հարաբերություններում գաղտնի տեղեկատվության պաշտպանության երաշխավորի և գաղտնի տեղեկատվության անկախ տեսակի իրավական էության կատարելագործմանը և հստակ տարանջատմանը գաղտնի տեղեկատվության այլ տեսակներից:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք, ընդունվել է 05.05.1998 թ.:
2. ՀՀ Հարկային օրենսգիրք, ընդունվել է 04.10.2016 թ.:
3. «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 07.10.1996 թ.:
4. **Архиреева А.С., Белоусов Ю.А.** Соотношение гражданского и налогового права // Эпомен. 2018. №21. – С. 10-17.
5. **Волчинская Е.К.** Коммерческая тайна в системе конфиденциальной информации // Информационное право. 2005. № 3. - 148 с.
6. **Гвирцман М.В.** Правовое регулирование банковской тайны / М.В. Гвирцман // Деньги и кредит. 2004. № 6. - С. 57-65.
7. **Джантемиров Л.И.** Охрана сведений, составляющих коммерческую, налоговую или банковскую тайну: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дисс. ... канд. юр. наук. - Ростов-на-Дону, 2004. - 182 с.
8. **Жуков В.В.** Научно-практический комментарий к Банковскому кодексу Республики Беларусь. В 2-х кн., кн. 1 [и др.]. - Мн.: Дикта, 2002. - 592 с.
9. **Крылов В.** Информационные преступления - новый криминалистический объект // Российская юстиция. 1997. № 4. - 69 с.
10. **Крутова Я.А., Очаковский В.А., Корытина Т.Е.** Налоговая тайна и ее обеспечение // Вестник Краснодарского университета МВД России. 2018. №3 (41). - 140 с.
11. **Лопатин В.П.** Информационная безопасность России. Человек. Общество. Государство. - СПб., 2000. - 483 с.
12. **Мясников А.О.** Как защитить налоговую тайну / А.О. Мясников // Налоговые споры. - 2006. - № 9. - 150 с.

13. **Петрович И.К, Макеева И.А.** Банковская тайна: коллизийные вопросы правового регулирования // Ленинградский юридический журнал. 2013. №1. - С. 9-12.
14. **Саакян М.А., Архиреева А.С.** Налоговая тайна и особенности ее реализации // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2019. №2. – С. 117-120.
15. **Селивановский А.С.** Банковская тайна: состояние и проблемы / А.С. Селивановский // Бухгалтерия и банки. 2006. № 8. - 40 с.
16. **Скобликов П.** Коммерческая и банковская тайна: проблемы правового регулирования // Рос. юстиция. 1997. № 11. - 39 с.
17. **Таланпойка В., Шабалин В.** Право на тайну // Гражданская защита. 1999. № 4. - 178 с.
18. **Хакулов М.Х.** Банковская тайна как предмет преступления, предусмотренного ст. 183 УК РФ // Российский следователь. 2006. № 6. - 194 с.
19. **Хилота В.** Банковская тайна: проблемы правового регулирования / Банкаўскі веснік. 2003. № 7. – С. 14-16.

МЕСТО БАНКОВСКОЙ ТАЙНЫ В СЕКРЕТНОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЕ И ОТНОШЕНИЕ К КОММЕРЧЕСКОЙ И НАЛОГОВОЙ ТАЙНЕ

Аннотация

Система секретной информации, устанавливающая правовые режимы секретной информации, в настоящее время находится в стадии формирования, и ряд важных вопросов недостаточно урегулирован законодателем.

Одним из часто встречающихся на практике правовых режимов конфиденциальной информации является правовой режим банковской тайны. Банк является центром финансовой деятельности всех субъектов экономики, последний концентрирует информацию обо всех их операциях. Слишком легкий доступ к этой информации негативно скажется на развитии рыночных отношений, а также снизит доверие клиентов как непосредственно к банку, так и к банковской системе в целом.

В отечественной судебной практике нет единой точки зрения на соотношение банковской тайны с другими видами информации с ограниченным доступом. Несмотря на закрепление в законодательстве различных правовых режимов конфиденциальности в отношении определенной информации, конкретных норм, определяющих общие принципы построения таких правовых режимов, не существует. А это привело к тому, что не удается систематически определить место банковской тайны в иерархии тайны и выявить ее соотношение с другими видами конфиденциальной информации.

В статье рассматривается место банковской тайны в системе конфиденциальной информации, ее взаимодействие с другими видами конфиденциальной информации, в частности с коммерческой и налоговой тайной, поскольку отсутствие единой концепции классификации юридической тайны не позволяет правильно классифицировать информационные отношения, предметом которых являются различные виды конфиденциальной информации.

Ключевые слова: тайна, банковская тайна, ограничение доступа к информации, конфиденциальная информация, коммерческая тайна, налоговая тайна, правовой режим информации.

THE PLACE OF BANKING SECRECY IN A SECRET INFORMATION SYSTEM AND ITS RELATION TO COMMERCIAL AND TAX SECRECY

Annotation

The system of classified information, which establishes the legal regimes of classified information, is currently at the stage of formation, and a number of important issues have not been sufficiently regulated by the legislator.

One of the legal regimes of confidential information often encountered in practice is the legal regime of bank secrecy. The bank is the center of financial activity of all economic entities; the latter concentrates information about all their operations. Too easy access to this information will negatively affect the development of market relations, and will also reduce customer confidence both directly in the bank and in the banking system as a whole.

In domestic judicial practice, there is no single point of view on the relationship between bank secrecy and other types of information with limited access. Despite the enshrinement in legislation of various legal regimes of confidentiality in relation to certain information, there are no specific rules defining the general principles for constructing such legal regimes. This has led to the fact that it is not possible to systematically determine the place of bank secrecy in the hierarchy of secrecy and identify its relationship with other types of confidential information.

The article examines the place of banking secrecy in the system of confidential information, its interaction with other types of confidential information, in particular with commercial and tax secrets, since the lack of a unified classification concept of legal secrecy does not allow the correct classification of information relationships, the subject of which are various types of confidential information.

Keywords: secrecy, banking secrecy, restriction of access to information, confidential information, commercial secret, tax secret, legal regime of information.

1(113)2024

◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 12.01.2024 թ., տրվել է գրախոսության 12.02.2024 թ., ընդունվել է պայագրության 22.02.2024 թ.: